

Türkiye, dış politikada yakın coğrafyasında barış ve istikrarı korumaya öncelik vermiş, sorunların silahla çözümüne karşı çıkmıştır.

Türk Dış Politikası ve Bölgesel Güç Olma Çabaları

Turkish Foreign Policy and Its Efforts To Be a Regional Power

Doç. Dr. Barış DOSTER

Siyaset Bilimci - Yazar
dosterb@hotmail.com

Abstract

Turkey has been trying to be a regional power especially for ten years. According to the announcements of Turkish statesmen, Turkey is becoming a role model, a central country in Middle East and also becoming a global power, a play maker in world politics. But the state capacity, economic situation, political and cultural polarization, on the other hand strained relations with other region countries such as Iran, Syria and Iraq, do not allow Turkey to be a regional power. It is obvious that the historical and geographical background, geopolitical and strategic depth are important, but not enough to reach that kind of goal.

Türkiye, uluslararası ilişkilerde “orta büyüklükte bir devlet” olarak tanımlanır, İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren Batı yönelimli bir dış politika olarak bilinir. Geleneksel olarak Transatlantik merkezlidir.

Dış politikanın öncelikli amacı, ulusal bağımsızlığı ve ulusal güvenliği sağlamak, ulusal çıkarı azami kılmaktır. Ancak “ulusal çıkar” kavramı muğlak, esnek, tartışmaya açık, kişilerin dünya görüşlerine göre değişen bir kavramdır. Üzerinde tam bir mutabakat sağlanmamıştır. Marksist kuram, ulusal çıkarı ülkedeki egemen sınıfların çıkarı olarak tanımlar. Bu görüşe katılmayanlar bile, ulusal çıkarın, egemen sınıfların çıkarlarından bağımsız ele alınamayacağını kabul ederler. Ulusal bağımsızlık ve ulusal güvenlik kavramları ise daha az tartışmalıdır. Tanımları ve içerikleri üzerinde daha geniş bir uzlaşma söz konusudur.

Ülkelerin dış politikaları, devlet kapasiteleriyle, siyasi, iktisadi, askeri, toplumsal-kültürel güçleriyle, jeopolitik konumlarıyla, savunma ve güvenlik öncelikleriyle, enerji gereksinimleriyle birlikte düşünülür. İngilizcede “soft power” ya da “smart power” denilen, askeri güç dışındaki güç unsurlarını içeren ve bir ülkenin bir başka ülke üzerinde, istediğini yaptırabilme yeteneği olarak tanımlanan “yumuşak güç” unsurlarına sahip olup olmadığı üzerinde durulur. Dış politika yapımcıları da tüm bu unsurları birlikte ele alıp, değerlendirirler. Zira enerji güvenliği ile ulusal güvenlik, siyasal bağımsızlık ile iktisadi bağımsızlık arasında doğrudan ilişki vardır. Çünkü bir devletin, bir diğer devlete askeri müdahalede bulunmadan, o devletin rızasını alarak, rıza göstermesini sağlayarak veya o devlette rıza inşa ederek, istediği bir şeyi yaptırabilmesiyle, ekonomik, toplumsal, bilimsel, kültürel gücü arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Örneğin bir ülkenin ithalata bağımlı olması, hele bir de bunun enerji gibi stratejik bir alanda yaşanması, sonuçlarını sadece ekonomide değil, savunma, güvenlik, dış politika gibi alanlarda da gösterir. Dolayısıyla tüm bu güç unsurları, olanaklar, yetenekler, hedefler

hesap edildikten sonra, bir ülkenin dış politikada büyük mü, orta mı, küçük mü olduğuna, etkili mi etkisiz mi kaldığına hükmedilir. Büyük devletin tanımlarından birinin de “her istediğini yapamayan, ama istemediği bir şeyin de yapılmasına izin vermeyen devlet” olduğu düşünüldüğünde, kimin büyük devlet olduğu sorusunun yanıtı, pek çok değişken dikkate alınarak verilir.

Bu bağlamda Türkiye, uluslararası ilişkilerde “orta büyüklükte bir devlet” olarak tanımlanır. Türk dış politikası, İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren Batı yönelimli bir dış politika olarak bilinir. Geleneksel olarak Transatlantik merkezlidir. Batılı ülkelerle yakın, yoğun ve derin işbirliğini amaçlar. Batının demokratik değerlerini içselleştirmeye çalışır. Batının önemli örgüt ve kurumlarına üyeliği önemser. NATO’nun mensubu olmakla övünür. Avrupa Birliği üyesi olmak için gayret eder. Türkiye, dış politikada statükocu bir devlet olarak nitelenir. 1923 yılında Cumhuriyet’in ilanından bu yana, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı hariç hiç savaşmamıştır. Yakın çevresine, sınır komşularına, bölge ülkelerine karşı hırslı, hınçlı, hırçın talepleri yoktur. Yayılmacı hevesler gütmemez. Sınırların yeniden çizilmesini istemez. Revizyonist değildir. Yakın coğrafyasında her zaman dinamik olmaya çalışmıştır. Küresel ve bölgesel dengeleri gözetir. Barış ve istikrarı korumaya öncelik verir. Sorunların silahla çözümüne karşı çıkar. Diplomasi ajandasının yoğunluğu açısından her zaman ilk 10 ülke arasında yer alan Türkiye, buna karşın diplomaside fazla atak ve hevesli görünmekten, bu şekilde anılmaktan ve algılanmaktan özenle kaçınmıştır.

Bu geçmişine, tarihsel arka planına rağmen Türkiye, son yıllarda bölgesel güç olma yönünde oldukça hevesli davranmaktadır. Bu heves

söylemlerle de desteklenmektedir. “Butik devlet değiliz, büyük devletiz”, “Yeni kurulmakta olan Ortadoğu’nun sahibi, sözcüsü ve öncüsüyüz”, “Ortadoğu’nun merkez ülkesiyiz”, “Ortadoğu’da düzen kuruyoruz”, “Ortadoğu için rol modeliyiz”, “Küresel oyun kurucu oluyoruz”, “Ortadoğu’da hiçbir mezhepsel soğuk savaşa izin vermeyiz”, “2023 yılında dünyanın ilk 10 ülkesi arasına gireceğiz” gibi iddialı sözler edilmektedir. Diplomaside maalesef gerçekçi bir karşılığı olmayan “insan haklarının savunucusuyuz”, “komşu ülkelerde sivil toplumun yanındayız” “özgürlük ve demokrasiyi destekliyoruz” türünden söylemler öne çıkmaktadır. Türkiye’nin diplomatik adımları, “bölge gücü”, “bölgesel güç”, “küresel aktör”, “arabulucu”, “sorun çözücü”, “oyun kurucu”, “barış götürücü” gibi sözlerle açıklanmaktadır. Bu söylemler ve uygulamalar, özellikle Batı’da Türkiye’nin eleştirilmesine, “dış politikada eksen kayması” tartışmalarına, “Neo Osmanlılık yapıyor” iddialarına sebep olmaktadır. Ülke içinde ve dışında, “Türkiye Batı’dan kopuyor, otoriter bir Ortadoğu ülkesi oluyor” algısı güçlenmektedir.

Oysa sırf bu sözler ve tanımlar bile, Türkiye’nin kendisine hedef koyma konusunda kararsızlık ve tutarsızlık içinde olduğunu göstermektedir. Çünkü gerçekler ve niyetler, olanaklar ve hedefler, güç kapasitesi ve amaç arasında uyumsuzluk, neredeyse uçurum söz konusudur. “Bölge gücü mü, bölgesel güç mü, küresel aktör mü olacağız?” sorusunun yanıtı belirsizliğini korumaktadır. Türkiye’nin dış politikada görünürlüğünün arttığı öne sürülse de, daha çok yurt dışı gezi yapıp, daha uzak ülkelere gidilse de, hatta geçtiğimiz yıllarda BM Güvenlik Konseyi’nin geçici üyeleri arasına girilse de, “komşularla sıfır sorun” politikasının geldiği nokta ve Arap Baharı sonrasında özellikle Suriye’yle yaşanan gerginlik, söylemde ve uygulamadaki sorunları göstermiştir.

Çok yönlü, çok kimlikli, çok boyutlu, çok merkezli bir dış politika izlediği öne sürülen Türkiye’nin, uygulamada son toplamda hep Batı merkezli hareket ettiği görülmektedir. Türkiye’nin tarihsel kimliğine, imparatorluk bakiyesi olmasına, coğrafi derinliğine sık sık atıf yapılırken, aynı anda

hem Balkan hem Kafkas hem Ortadoğu hem Avrupa hem Asya hem Akdeniz hem Karadeniz ülkesi olduğumuzun altı çizilmektedir. Doğu’nun en batısında, batının en doğusunda, kuzeyin en güneyinde, güneyin en kuzeyinde olduğumuz vurgulanmaktadır. Ancak bu tanımların ve söylemlerin, şimdiye dek umulan sonuçları verdiği şüphelidir. Türk dış politikasının ayrıntılı bir tahlilini yapan Ergin Yıldızoğlu, bu durumu şöyle yorumlamaktadır:

Neticede, her durumdan, bir önceki duruşuyla çelişip çelişmediğine bakmadan yararlanmaya çalışan, ilkesiz bir dış politika hattı oluşmaktadır. İkincisi, dışarıdan bakınca, sürekli o ülke senin, bu ülke benim dolaşan, taraflara ne götürdüğü, hangi basınç araçlarına sahip olduğu, hangi ülkelerle hareket ettiği belirsiz, kimi gözlemciler göre “parmağını her pastaya batıran”, hiperaktif bir dış politika şekillenmeye başlamıştır. Dahası Türkiye, birbiriyle çelişen hedefler peşinde koşarken, kimin yanında olduğu belirsiz bir ülke imajı oluşmakta, güven yitirmekte, kapılar suratına kapanmakta, dostlarını kaybetmeye başlamaktadır. Ya da kimi “şüpheli” dostlar edinerek, “olağan şüpheliler” arasına katılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Dışişleri Bakanı’nın, yaklaşımında “ekonomi politiği” ihmal ettiği, ülkemizin “mihver”, “periferi”, “merkez” veya “küresel güç” olup olmadığı noktasında net düşünce oluşturmadığı gözlenmektedir. ABD ile özdeşleşme çabaları dikkat çekmekte, Türkiye “olağan dışı, istisnai bir ülke” olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye-ABD ilişkileri “alt emperyalist bir işleve adaylıkla, mandacılık” arasında gidip gelmektedir.¹

“Komşularla Sıfır Sorun” ve Sonrası

Dilimizde “Söz gümüşse, sükût altındır”, “Ağır ol da molla desinler”, “Boyundan büyük laf etme”, “Büyük lokma ye, büyük konuşma” gibilerinden atasözleri ve deyimlerin çokluğu bilinir. Bunlar, tutulamayacak sözlerin verilmemesi gerektiğinin altını çizerler. Altından kalkılamayacak, ağırlığı taşınamayacak yüklerin altına girmemeyi tembih ederler. Bu uyarılar, sıradan yurttaşlar için olduğu kadar, diplomatlar ve politikacılar için de

2010'da Gazze'ye yardım götürülen Mavi Marmara gemisine İsrail askerlerinin yaptığı baskında 9 yurttaşın öldürülmesiyle ilişkiler kopma noktasına gelmiştir.

geçerlidir. Hatta daha fazla geçerlidir. Çünkü bir cumhurbaşkanının, başbakanın, dışişleri bakanının, büyükelçinin ağzından çıkan sözler, ülkesini bağlar. Ülkesine itibar getirebileceği gibi, itibarını da düşürebilir. Dahası, dış politikada iddialı sözler edilmesi her ne kadar hem diğer ülkelere hem de iç kamuoyuna mesaj verme amacını gütsede, bu alanda dozu ayarlamak, dünyaya mesaj verirken düşman kazanmamak, başka ülkeleri endişelendirmemek de gerekir. Zira bir ülke tutamayacağı sözler verirse inandırıcılığı, caydırıcılığı, etkisi, itibarı sarsılır. Çok konuşan ama hiçbir şey yapmayan bir ülke olarak anılır. Bu nedenle diplomasi sessiz ve derinden gitmeyi gerektirir. Satranç oyununa benzetilmesinin nedenlerinden biri de budur.

Türkiye'nin, küresel sistemde yaşanan değişmelerin de katkısıyla, son 10 yıldır dış politikada

görünürlüğünün arttığı yönünde yaygın bir algı vardır. Yapılan dış gezilerin çokluğu, Türkiye'nin ev sahipliğinde gerçekleşen ikili ya da çok taraflı görüşmelerin, uluslararası etkinliklerin sıklığı da bu algıyı desteklemektedir. Ortadoğu'ya, Afrika ülkelerine, İslam dünyasına yönelik yoğun bir görüşme trafiği söz konusudur. Ancak bu dış gezi yoğunluğunun ve artan ilginin nasıl bir sonuç verdiği tartışmalıdır. Türkiye'nin bu ülkelere kendi nam ve hesabına mı yoksa Batı'nın, en başta da ABD'nin mesajlarını iletmek için mi gittiği yönünde tartışmalar yapılmaktadır.

Keza Türkiye son yıllarda, tarihinde hiç olmadığı kadar arabuluculuk yapma çabasıyla da öne çıkmıştır. Ancak, sorunların çözümünde arabuluculuk üstlenebilmek için, bölgede etkin olabilmek, barışı tesis edebilecek güce sahip olmak, bölge ülkeleriyle yakın ilişkide bulunmak gere-

Türkiye'nin, küresel sistemde yaşanan değişmelerin de katkısıyla, son 10 yıldır dış politikada görünürlüğünün arttığı yönünde yaygın bir algı vardır. Yapılan dış geziler, Türkiye'de gerçekleşen taraflı görüşmeler, uluslararası etkinlikler bu algıyı desteklemektedir.

kir. Bunlar da yetmez, o ülkelerin güvenini kazanmak ve onları müzakere masasına oturtacak, dahası masada tutacak, bu yönde baskı yapacak güce ve olanaklara sahip olmak da şarttır. Türkiye ise hem bu güce ve olanaklara sahip değildir, hem de aralarında arabuluculuk yapmak için çabaladığı ülkelerle ilişkileri kısa sürede oldukça gerginleşmiştir. Öyle ki Türkiye, değil başka ülkeler arasında arabuluculuk yapmak, onlarla ilişkilerini düzeltmek için arabulucuya gereksinim duyar hale gelmiştir. Anımsamak gerekirse İsrail ile Suriye, Rusya ile Gürcistan, ABD ile İran, Hamas ile El Fetih, Hindistan ile Pakistan arasındaki arabuluculuk çabalarından da hiçbir sonuç elde edilememiştir.

Çünkü çok yönlü, çok kimlikli, çok boyutlu, çok merkezli bir dış politika izlemek, sanıldığı kadar kolay değildir. Türkiye'nin jeopolitik konumu ve tarihsel birikimi, bu tür bir politika izlemek için gerek şart olmakla birlikte, yeter şart değildir. En başta da ekonomik gücü böyle bir politika için yetersizdir. Çünkü bir bölgesel gücün, bölgenin en güçlü siyasi, iktisadi, askeri ve toplumsal-kültürel güçlerinden biri olması gerekir. Türkiye ise 10 yıldır arkasında büyük bir meclis çoğunluğu olan bir tek parti iktidarı tarafından yönetilmesine karşın, siyasette rejime ilişkin sert tartışmaların yapıldığı, kırılğan, şoklara açık bir ekonomik yapıya sahip, toplumsal kutuplaşmanın yüksek düzeyde seyrettiği bir ülkedir. Bu yapının da etkisiyle, dış politikada yabancı ülkelerin etkisine çok açık, hızlı ve keskin politika değişiklikleri yapan bir görünüm vermektedir.

Örneğin Türkiye, Danimarka'nın eski başbakanı olan NATO Genel sekreteri Rasmussen'in bu gö-

reve seçimi sırasında keskin bir değişim göstermiştir. Önceleri açıkça Rasmussen'in bu göreve getirilmesine karşı çıkmış, bunu da sıkça dillendirmiştir. Bu tutumunu da, Rasmussen'in başkanlığı döneminde Danimarka'nın terör örgütü PKK'nın yayın organı olan televizyon kanalına gösterdiği hoşgörüyü ve Hz. Muhammed'e hakaret eden karikatürlerin gazetelerde yayınlanmasıyla gerekçelendirmiştir. Türk kamuoyu da bu yönde oluşmuştur. Ancak genel sekreterin seçildiği zirvede Türkiye hızla politika değiştirmiş, Rasmussen'in NATO'da genel sekreter seçilmesine "evet" demiştir. Bu tutum değişikliğini de hiçbir kazanım elde etmeden, hiçbir ödün ko-parmadan yapmıştır.

Benzer bir durum Suriye ile ilişkilerde de yaşanmıştır. Suriye liderine "kardeşim" diye seslenen, bu ülkeyle karşılıklı olarak vizeleri kaldıran, ortak bakanlar kurulu düzenleyen, ikili ticaretin, sınır ticaretinin gelişmesi için çaba gösteren Türkiye'nin çok kısa sürede tavır değiştirip "Suriye bizim iç işimizdir" demesi, Suriye'deki rejim muhaliflerini tüm olanaklarıyla desteklemesi dikkat çekmiştir. Suriye'de, rejimi destekleyen geniş kitleler arasında Türkiye'ye yönelik tepkiler yükselmiştir. Bu durum ticari ilişkilere de büyük zarar vermiştir. Mukayese açısından küçük bir örnek vermek gerekirse, Suriye'yle gelişmekte olan ilişkilerin hızla bozulmasının sadece Gaziantep ekonomisine verdiği ve kayıtlarda görülmeyen zarar, yıllık 1 milyar dolar civarındadır.²

Önemli bir sorun da Türkiye'nin oldukça güçlü ilişkilere sahip olduğu ve en sorunsuz komşumuz olarak öne çıkan Azerbaycan ile ilişkilerde yaşanmıştır. Ermenistan açılımı kapsamında

bu ülkeyle 2009 yılında imzalanan protokoller, Azerbaycan'la ilişkileri gerginleştirmiştir. Bunun ekonomik yansımaları da olmuştur. Azerbaycan Türkiye'ye ucuza vermekte olduğu petrole zam yapmış, bunun da Türkiye'ye yıllık bedeli 1,5 milyar doları bulmuştur. Türkiye, zedelenen ilişkileri onarmak için büyük çaba göstermişse de Azerbaycan'da Türkiye'ye yönelik derin sevginin azalmasına engel olamamıştır. Anımsamak gerekirse, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Erivan'da milli maç izlemesi, sonrasında Ermenistan Cumhurbaşkanı'nın Bursa'da milli maça gelmesi, o milli maçta stadyuma Azerbaycan bayraklarının alınmaması, Azerbaycan'da büyük tepki çekmiştir. Türkiye'nin Ermenistan politikasında köklü bir değişikliğe gittiği şeklinde yorumlanmıştır.

Ermenistan ile ilişkilerde de hükümetin kamuoyuna bilgi vermeden yürüttüğü Ermenistan açılımına ve devamında 2009'da İsviçre'de imzalanan protokollere karşın, bir iyileşme yaşanmamıştır. O dönemde yumuşayan ilişkiler, zamanla yeniden gerilmiştir. Ve bu protokoller Türkiye'nin Azerbaycan'la ilişkilerinin soğumasına sebep olmaktan başka bir işe yaramamıştır. Deyim yerindeyse "kaş yapayım derken göz çıkartılmış", "Dimyat'a pirince giderken, evdeki bulgurdan olunmuştur".

Türk dış politikasında bir diğer keskin dönüş de Libya ile ilişkilerde yaşanmıştır. Uzun yıllar oldukça yakın olan ilişkiler, Libya'nın o dönemki lideri Kaddafi'nin elinden "insan hakları ödülü" alacak kadar ilerlemiş, ticari açıdan özellikle Türk inşaat sektörü Libya'da toplam bedeli yaklaşık 30 milyar doları bulan büyük projeler almıştır. NATO'nun Libya'ya müdahalesi söz konusu olduğunda Türkiye başlangıçta "Ne işi var NATO'nun Libya'da?" diyerek sert bir çıkış yapmıştır. Ancak hemen ardından NATO güçlerine katkı vermiş, lojistik destek için savaş gemisi yollamıştır. Libyalı muhalifler için tüm olanaklarını seferber etmiş, yüklü miktarda para göndermiştir.

Türkiye, İran'la ilişkilerinde de hızlı bir değişim yaşamıştır. Bir dönem İran'la fazlasıyla yakınlaş-

tığı için Batı'da eleştirilen, "eksen kayması yaşıyor" eleştirilerinin muhatabı olan, İran'ın nükleer çabaları konusunda BM Güvenlik Konseyi'nde İran'a yönelik yaptırım önerisine Brezilya ile birlikte karşı çıkan Türkiye, şimdilerde İran'la büyük gerginlik yaşamaktadır. Bunun temel nedeni de Malatya'nın Kürecik ilçesine yerleştirilen ve öncelikle İran'a dönük olduğu bilinen füze kalkanı radarıdır. Nitekim İran, kendisine yönelik bir saldırı söz konusu olursa Kürecik'i vuracağını defalarca söylemiştir. Türkiye'yi "emperyalizmin taşeronu olmakla" suçlamıştır. Ayrıca Suriye ve Irak konularında da Türkiye ve İran farklı düşünen iki komşu ülkedir. Türkiye'nin İran'dan yaptığı enerji alımında indirim gitmesi de İran tarafından ekonomik bir tercih olarak değil, siyasi bir tercih olarak algılanmıştır.

Türkiye'nin Irak merkezi hükümetiyle ilişkileri de son dönemlerde gerginleşmiştir. Irak Başbakanı Maliki, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Bölgesel Kürt Yönetimi'nin Başkanı Barzani'yi muhatap almasını, bağımsızlık yolunda teşvik etmesini sıkça eleştirmiştir. Türkiye'yi ülkesinin içişlerine karışmakla, başında bulunduğu hükümetin düşmesi için çaba göstermekle suçlamıştır. Son olarak da hakkında kırmızı bülten çıkartılan Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Haşimi'ye Türkiye'nin sahip çıkması üzerine, "Türkiye'nin düşmanlık yaptığını" ifade etmiştir.

Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Akdeniz'de petrol ve doğalgaz arama çalışmaları karşısında da başlangıçta sert sözler etmiş, ancak uygulamada hiçbir şey yapamamıştır. Bu ülkenin petrol aramasının ve dahası diğer bölge ülkeleriyle birlikte projeler geliştirmesinin önüne geçememiştir. Sonuçta Türkiye, Akdeniz'e petrol arama gemisi yollamaktan öte bir adım atamamıştır.

Türkiye, bölgenin en güçlü ülkesi olan ve dış ticarete bir numaralı ortağımız olarak öne çıkan Rusya ile de Kürecik'e yerleştirilen füze kalkanı radarı nedeniyle gerginlik yaşamaktadır. Rusya, bu radarın kendisi için bir tehdit olduğunu ve gerekli önlemleri aldığını ve almaya da devam edeceğini defalarca açıklamıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nde İran'a yönelik yaptırım önerisine Brezilya ile birlikte karşı çıkan Türkiye, şimdilerde İran'la büyük gerginlik yaşamaktadır.

Türkiye'nin, Ortadoğu'nun güçlü ülkelerinden olan ve İngiltere'yle birlikte ABD'nin iki stratejik ortağından biri olarak bilinen İsrail ile de ilişkileri oldukça gergindir. Bu ülkeyle ilişkiler önce Başbakan'ın 2009 yılında Davos Ekonomik Forumu'ndaki ünlü "one minute" çıkışıyla gerilmiştir. Sonrasında 2010 yılında Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi'nin çağrılıp "alçak koltukta" oturulmasıyla gerginlik tırmanmıştır. Yine 2010'da Gazze'ye yardım götürülen Mavi Marmara gemisine İsrail askerlerinin yaptığı baskında 9 yurttaşın öldürülmesiyle ilişkiler adeta kopma noktasına gelmiştir. Türkiye, ölenler için tazminat ödenmesini, İsrail'in özür dilemesini ve Gazze ablukasını kaldırmasını şart koşmuştur. Gelinek noktada İsrail, ilişkilerin düzelmesi için Türkiye tarafından istenenleri yapmamıştır. Türkiye ise İran füzeslerine karşı İsrail'i korumak amacıyla Kürecik'e füze radarı rampası yerleştirmiştir. İsrail'le ilişki-

leri düzeltmek için de ABD'deki lobi şirketlerine 3,6 milyon dolarlık ödeme yapmıştır.³

Söylem ve Uygulama Çelişiyor

Türkiye'nin, hem en uzun sınıra sahip olduğu Suriye hem de en eski sınıra sahip olduğu İran'la ilişkilerinin olumlu bir çizgide seyrederken, hızla bozulması üzerinde önemle durmak gerekir. Birincisi, İran-Suriye ilişkileri oldukça güçlüdür. İkincisi, her ikisi de ABD ile derin anlaşmazlık yaşayan ülkelerdir. Üçüncüsü, her ikisinin de Rusya ile ilişkileri gelişmiştir. Dördüncüsü, Türkiye'nin bu iki ülkeyle ilişkilerinin gerilmesinin sebeplerinden birinin de mezhep farkı olduğu yönünde yaygın bir algı oluşmuştur. Ve bu algı Türkiye açısından son derece tehlikelidir. İslam dünyasının tek laik ülkesi olarak öne çıkmış bir devletin dış politikasında mezhep vurgusunu öne çıkar-

dığının düşünülmesi, Türkiye'nin çok büyük sorunlar yaşamasına neden olabilir.

Dahası bu algı, Sünni Arap ülkeleri nezdinde de Türkiye'nin lehine işlememektedir. Onlar da Türkiye'nin, Arap dünyasının lideri olmaya çalıştığını düşünmektedir. Örneğin Mısır, kendisini Arap dünyasının lideri ve Akdeniz İslamının merkezi olarak gördüğünden, Türkiye'nin öne çıkma çabalarından endişe duymaktadır. Nitekim Filistin'de El Fetih ile Hamas arasında uzlaşma sağlanmasında Türkiye çok çaba göstermiş olsa da bu barış için yapılan imza töreninde Mısır öne çıkmış, bu işin siyasi getirisini Mısır elde etmiştir. Türkiye ise izleyici ülkeler arasında yer almıştır. Keza Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı, Mısır ziyaretinde laikliğin önemini anlatınca, Türkiye ile yakın ilişkileri olan Müslüman Kardeşler'den (İhvan) sert açıklamalar gelmiştir. İhvan sözcüleri "Mısır'ın içişlerine karışmayın, herkes kendi işine baksın, her ülkenin koşulları farklıdır" diye tepki göstermişlerdir. Nüfusunun ezici çoğunluğu Şii olan İran ise kendisini Asya İslamının merkezi ve Fars kültürünün lideri olarak gördüğünden, Türkiye'nin Sünni İslam aleminin ve Arap dünyasının lideri olma çabalarından tedirgin olmaktadır. Bölgesel güç olma yönünde İran'ın Türkiye'nin önünde olduğunu, tarihsel, kültürel, toplumsal birikiminin yanında, enerji zenginliğini de bu amaçla çok iyi kullandığını kabul etmek gerekir. Nükleer faaliyetleri de İran'ın elindeki bir diğer kozudur.

İç Sorunlar, İç Dengeler ve Dış Yansımaları

Türkiye'nin bölgesel güç olabilmesinin önünde siyasi, iktisadi, askeri, toplumsal, kültürel düzlemde bir takım engeller, kısıtlar, sınırlar vardır. Bunları sıralamak gerekirse, siyasi olarak, toplumsal algıda Türkiye'nin buna hazır olduğu konusunda ciddi şüpheler söz konusudur. Siyasetin de körüklemesi nedeniyle, Türk toplumu temel değerler üzerinden, hem de keskin biçimde kutuplaşmış durumdadır. Laiklikten temel eğitime, anayasa değişikliğinden başkanlık sistemine, Kürt / Güneydoğu / ayrılıkçı terör / siyasi Kürtçülük meselesi gibi birbirinden çok farklı şekilde tanımlanan sorundan tutuklu milletvekillerine

dek temel sorunlarda uzlaşma bulunmamaktadır. Dış politikayla iç politikanın iç içe olduğu düşünülürse, dış siyasetin iç siyasetin uzantısı, bütünleyeni olduğu dikkate alınırca, en temel sorunlarını değil çözümede, henüz adlandırmada, tanımlamada bile bu kadar ayrılmış bir ülkenin "bölgesel güç" olmasının zor olduğu görülür.

Türkiye'de işsizlikle birlikte en çok öne çıkan iki sorundan, iki gündem maddesinden biri olan soruna, yani Kürt / Güneydoğu / ayrılıkçı terör / siyasi Kürtçülük sorununa bu noktada ayrı bir parantez açmak gerekir. Çünkü yeni değildir. Terör örgütü PKK'nın ilk eylemini gerçekleştirdiği 1984 yılından bu yana gündemdedir. Ulusal bir sorun, ülkeye has bir mesele olmaktan çıkmış, bölgeselleşmiş ve giderek uluslararasılaşmıştır. Hem bölge ülkelerinin hem Avrupa'nın büyük güçlerinin hem de ABD'nin yakından ilgilendiği, müdahil olduğu bir mesele haline gelmiştir. Savunma ve güvenlikten iç siyasete, ekonomiden toplumsal yaşama, hukuktan toprak reformuna dek pek çok boyutu vardır. Diğer pek çok meseleyi beslemekte ve pek çok meseleden de beslenmektedir. Dolayısıyla bu sorunun çözümü, pek çok sorunun çözümünü de sağlayacak, önünü açacak, kolaylaştıracaktır. Ve vurgulamak gerekir ki bu sorun, Türkiye'nin büyümesinin, kalkınmasının, demokratikleşmesinin, refahın, toplumsal barışın önündeki en büyük engel olduğu gibi, bölgesel güç olmasının önündeki en büyük engellerden de biridir. Zira bu sorunu toplumun büyük bölümünü tatmin ederek çözemeyen bir Türkiye'nin bölgesel güç olması olanaksızdır.

Kendi temel sorunlarını bir türlü çözememesi, Türkiye'nin model olarak alınmasını da zorlaştırmaktadır. "Bölgesel güç" olmaya çalışan, bu yöndeki iddiasını söylemlerine de yansıtan bir devletin, en azından bölgesinde, hiç olmazsa birkaç ülke tarafından "model ülke" olarak benimsenmesi, kabul görmesi veya en azından bu yöndeki çabalarına karşı çıkılmaması gerekir. Oysa sınır komşuları da dahil olmak üzere, bölgede Türkiye'nin liderliğini, bölgesel güç olma hevesini ve hedefini kabul eden tek bir ülke yoktur. Tersine, "komşularla sıfır sorun" politikası sonrasında ve Arap Baharı'nın geldiği noktada Tür-

kiye sınır komşularının büyük bölümüyle ciddi sorunlar yaşamaktadır. En önemlisi de Suriye ile ilişkiler çok gergindir. Başbakanın Suriye'ye karşı NATO Antlaşması'nın 5. maddesinin işlenmesi gerektiğini belirtmesi, hem Suriye, hem İran hem de Rusya'nın sert tepkisine neden olmuştur. BM ve Arap Birliği Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan arabuluculuk yaparken ve Annan Planı'nın işlevsiz olduğu henüz tam olarak görülmemişken, BM Güvenlik Konseyi devredeyken, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik bu tehdidi ters tepmiştir. Suriye'deki rejime karşı olan Arap halkları bile, Suriye'ye yönelik bir NATO müdahalesini "Hıristiyan ülkelerin Müslüman Suriye'ye saldırısı" olarak algıladıklarından, Türkiye'nin tavrını eleştirmişlerdir.

Ekonomik Gerçekler, Diplomatik Hayaller

Türkiye'nin bölgesel güç olmasının önünde siyasal engeller kadar, ekonomik engeller de bulunmaktadır. Türk ekonomisinin kırılgan, dışa bağımlı yapısı, yüksek cari açık, katlanan iç ve dış borçlar, dış kaynağa, yabancı sermayeye bağımlılık önemli sorunlardır. Sanayileşme hızı zayıf, teknolojik altyapı yetersiz, işsizlik oranı yüksektir. En zengin ve en fakir kesimler arasındaki fark da, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkı da sadece ekonomik değil, toplumsal ve siyasal sorunları körükleyen meselelerdir. Türkiye, yurttaşından vergi toplamakta zorluk çeken bir ülkedir. Bu nedenle vergi gelirlerinin yüzde 70'i dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Oysa sağlıklı bir ekonomide bu oranın tam tersi olması gerekir. Ekonomideki kayıt dışılık da oldukça yüksektir. Maliye Bakanı bu oranı yüzde 27 olarak açıklarken, bu konudaki çalışmalarıyla bilinen Prof. Dr. Osman Altuğ'a göre ekonominin üçte ikisi kayıt dışıdır. Türk bankacılık sektörünün yarısından fazlası, borsanın ise üçte ikisi yabancıların denetimindedir. Sık sık yaşanan ekonomik krizler, yüksek büyüme oranlarına ulaştıktan sonra yaşanan tarihi küçülmeler, önemli toplumsal ve siyasal altüst oluşlara neden olmuştur.

Türk halkı dünyanın en pahalı benzinini ve elektrikliğini kullanmaktadır. Dünyanın en pahalı telefon görüşmelerini yapmaktadır. Türkiye'nin ihra-

catında ileri teknoloji ürünlerinin payı yüzde 2,5 düzeyindedir. Yabancı sermayeye olan bağımlılığın yanında enerjide de dışa bağımlı olan Türkiye, bu durumun yansımalarını sadece ekonomide değil, diplomaside de yaşamaktadır. Enerji kaynağı olarak yarı yarıya doğalgaza, doğalgaz temininde ise yüzde 65'e varan oranda Rusya'ya bağımlı olmak, Türkiye'nin elini dış politikada da zayıflatmaktadır. 2012 yılında Türkiye'nin enerji faturasının 68 milyar dolar olması beklenmektedir. 81 ilden 70 tanesinin bütçesi açık vermektedir. 2012 yılının ilk 4 ayında karşılıksız çıkan çek oranı ise yüzde 44 artmıştır.⁴ IMF tahminlerine göre Türkiye, 2012 yılında yüzde 2,3 büyümeyle 105 ülke arasında 66. sırada kalacaktır. Bu ekonomik tablo, dışa bağımlı, ithalata mahkûm, kırılgan, şoklara açık, istihdam yaratmadan büyüyen bir ekonomi tablosudur.

Türkiye'nin yüksek dış ticaret açığı da bölgesel güç olmasının önündeki engellerden biridir. TÜİK verilerine göre; Türkiye 2012 yılının ilk 3 ayında toplam 35.367 milyar dolarlık ihracat yapmasına karşılık, 55.691 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Yani 20.324 milyar dolarlık dış ticaret açığı vermiştir. Bu dış ticaret açığı biraz daha ayrıntılı olarak incelendiğinde, 20 milyar doları geçen açığın 11.589 milyar dolarlık bölümünün Rusya, Çin ve İran'a verilen dış ticaret açığından kaynaklandığı görülür. ABD ve Almanya'nın da eklenmesiyle dış ticaret açığının 15.127 milyar dolara çıktığı görülmektedir. Bu 5 ülkenin dış ticaret açığı içindeki payı yüzde 74,4'tür. Bunun yüzde 22,5'ini Rusya'ya, yüzde 22,1'ini Çin'e verilen açık oluşturmaktadır. Sırasıyla İran, ABD ve Almanya onları izlemektedir.⁵

Bu durum siyasal olarak tahlil edildiğinde de Türkiye'nin en çok dış açık verdiği ilk iki ülke olan Rusya ve Çin'in, hem dünyanın en güçlü ülkelerinden oldukları hem de Avrasya coğrafyasının iki büyük gücü olarak öne çıktıkları görülür. İkisi de BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesidir. İkisi de Türkiye'nin Suriye, Irak, İran, Libya politikalarını eleştirmektedir. En çok dış açık verilen 3. ülke olan İran ise tarihsel olarak Türkiye'yle rekabet etmektedir. Son yıllarda izlediği politikalarla, özellikle de ABD karşıtı tutumuyla etkili bir bölgesel güç olmuştur. Rusya ve Çin'le ilişkileri

güçlüdür, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün gözlemci üyesidir.

Türkiye'nin en çok dış ticaret açığı verdiği 4. ülke olan Almanya, yakın zamana kadar dış ticarete Türkiye'nin bir numaralı ortağı olmuş ve bu konumunu Rusya'ya kaptırmıştır. Dünyanın en büyük 5 ekonomisinden biri olan, AB'nin ise lider ekonomisi olarak öne çıkan Almanya da son yıllarda Rusya ve Çin'le ilişkilerini geliştirmektedir. Dış politikasında ABD ile 10 yıl öncesine nazaran daha az uyumlu davranmaktadır. Libya, Suriye ve İran politikaları bunun somut örneğidir. Dış ticarete en çok açık verilen 5. ülke olan ABD ise dış siyasette en yakın durulan ülkedir. Ancak ABD'nin siyasi, iktisadi, askeri anlamda inişte olduğunu, bizzat ABD dış politikasının saptanmasında en etkili isimlerden biri olarak bilinen Zbigniew Brzezinski vurgulamaktadır.⁶

Sonuç Yerine

Başarılı bir dış politika başarılı bir ekonomi politikasıyla birlikte yürütülür. Ondan bağımsız ele alınamaz. Çünkü onunla iç içedir. Bu iki alan birbirinin uzantısı, tamamlayıcı, besleyici, destekleyicidir. Birbirini güçlendirir. Dış politikasının ekonomi politik sonuçları, askeri uzantıları, ulusal savunma ve güvenlikle ilgili çıktıları, enerji güvenliğiyle ilgili yansımaları olur. Dış politika ekonomik çıkarlarla, enerji güvenliğiyle, ulusal güvenlikle ilişki ve etkileşim halindedir.

Bu gerçekler dikkate alındığında, Türkiye'nin siyasi, iktisadi, askeri ve toplumsal-kültürel güç unsurları arasında sadece askeri açıdan öne çıkan bir ülke olduğu görülür. Bu unsurlar arasında bir ahengi, uyumu tutturamayan Türkiye'nin devlet kapasitesi sınırlıdır. Yumuşak güç unsurları fazla etkili değildir. İddialı söylemlerini gerçekleştirecek eylemler yapabilecek güç unsurları, kabiliyeti, kapasitesi yoktur. Birkaç örnek vermek gerekirse, İsrail, yakın zamanda, esir bir İsrail askerine karşılık, bin Filistinli tutsağı serbest bırakarak, vatandaşına verdiği önemi göstermiştir. ABD ulusal güvenlik doktrininde, ülke dışındaki ekonomik çıkarlar, ABD vatandaşlarının hayatı, gerekirse silahla korunacak değerler olarak sıralanır. Rusya'nın ulusal güvenlik doktrininde, nerede bir Rus yurttaşı varsa, onun güvenliğinden Rusya'nın sorumlu olduğu vurgulanır.

Acaba Türkiye'nin bu türden ulusal güvenlik doktrinleri yazıp uygulayacak yumuşak gücü, askeri gücü var mıdır? Sanayisi, bilimsel, teknolojik yapısı, dış yatırım kapasitesi yeterli midir? İmparatorluk bakiyesi olmak, jeopolitik konumu öne çıkarmak, stratejik önemle, tarihsel ve coğrafi derinlikle övünmek, bölgesel güç olmak için kâfi midir? Yapısallaşmış siyasal ve toplumsal meselelerini çözmekte zorlanan, ekonomisi kırılabilir, enerjide dışa bağımlı, komşularıyla büyük sorunlar yaşayan bir ülkenin bölgesel lider olması zordur.

DİPNOTLAR

- 1 Ergin Yıldızoğlu, "Kaygı Verici Doktrin", Cumhuriyet Strateji, 23. 06. 2008.
- 2 Gaziantep Ticaret Odası Başkanı Mehmet Aslan: "Suriye halkı kendi sorununu kendisi çözmelidir", www.gto.org.tr, 14. 01. 2012.
- 3 Yılmaz Polat, "İsrail'le İlişkileri Düzeltmek İçin Lobi Şirketi Kiralandı", Yurt Gazetesi, 04. 03. 2012.
- 4 Karşılıksız çıkan çeke ilişkin oranı TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu vermiştir. TOBB 67. Genel Kurulu, Ankara, 20. 05. 2012.
- 5 "Türkiye'nin En Fazla Dış Ticaret Açığı Rusya'ya", www.haberrus.com, 20. 05. 2012.
- 6 Brzezinski son kitabı "Stratejik Vizyon" da bu konuyu ayrıntılı olarak ele almış, olasılıkları ve ABD açısından seçenekleri incelemiştir. Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.